

ANTANAS ANDRIJAUSKAS

Kultūros, filosofijos ir meno institutas

MICHAELIO KIKOINE'O TAPYBINĖS POETIKOS SAVITUMAS

The Originality of Michael Kikoine'S Paintings

SUMMARY

Michael Kikoine was one of the most famous painters of Litvak Jewish origin and a contributor to the *L' école de Paris*. He was born on May 31, 1892 in Rechytsa, Belarus. Kikoine was barely into his teens when he began studying at "Kruger's School of Drawing" in Minsk. There he met Chaim Soutine, with whom he would have a lifelong friendship. At age 16 Kikoine and Soutine were studying at the Fine Arts School in Vilnius. In 1911 Kikoine moved to Paris to join the growing artistic community gathering in the Montparnasse Quarter of the city. This artistic community included his friend Soutine as well as fellow Belarus painter, Pinchus Kremegne who also had studied at the Fine Arts School in Vilnius. For a time, the young artist lived at La Ruche while studying at the Ecole Nationale Supérieure des Beaux Arts. In 1914, he married a young lady from Vilnius, Rosa Bunimovitz. The same year Kikoine volunteered in the French army, serving until the end of World War I.

After the World War II he returned from Toulouse to Paris where his paintings were primarily nudes, autoportraits, and portraits. In 1958 he moved to Cannes on the Mediterranean coast where he returned to landscape painting until his passing on November 4, 1968.

Michael Kikoine had his first exhibition in Paris in 1919 after which he exhibited regularly at the Salon d'Automne. His work was successful enough to provide a reasonable lifestyle for him and his family, allowing them to spend summers painting landscapes in the south of France. The most notable of landscape paintings is his "*Paysage Cezannien*," inspired by the great Paul Cézanne.

Michaelis Kikoine'as (1892–1968) buvo vienas didžiųjų XX a. litvakų dailininkų. Su artimiausiais jaunystės bičiuliais, Vilniaus piešimo mokyklos auklėtiniais, Chaimu Soutine'u ir Pin-

chusu Krémègne'u jis padarė didelę įtaką garsiosios vadinamosios *Paryžiaus mokyklos (l' école de Paris)* raidai. Kikoine'as gimė netoli Gomelio, kitais duomenimis – Rezeknėje, Latvijoje, kur ankstyvą

RAKTAŽODŽIAI: Michaelis Kikoine'as, tapyba, litvakai, Vilniaus meno mokykla, *L' école de Paris*.

KEY WORDS: Michael Kikoine, painting, Litvak Jews, Vilnius Fine Arts School, *L' école de Paris*.

vaikystę, sakoma, praleidęs pas motinos tėvus. Netrukus šeima persikėlė į Rygą, o vėliau ilgam įsikūrė Minske. Nuo vaikystės Michaelis jautė potraukį dailei, o liberalių pažiūrų tėvai toleravo šią aistrą, manydami ją esant laikinu susižavėjimu. Dailininko tėvas buvo praktiškas žmogus ir leido sūnų į komercijos mokyklą, nors netrukė kartu mokytis ir dailės. Iš pradžių Kikoine'as mokėsi J. Krügerio dailės studijoje Minske, vėliau – 3 metus (1910–1912) Vilniaus piešimo mokykloje. Tuomet jis suartėjo su kairiosios pakraipos Vilniaus Bundo šalininkais, o prasidėjusi politinių represijų banga ir suėmimo grėsmė paspartino jo išvykimą iš Lietuvos. Apie vilnietišką dailininko gyvenimo ir kūrybos laikotarpį žinoma tik tiek, kad pragyvenimui jaunuolis užsidirbdavo kopijuodamas Lietuvoje gimusio ir tuomet populiaraus Rusijoje žydų kilmės dailininko Isako Levitano darbus. Taip jis susitaupė pinigų kelionei į Paryžių, kur atvykęs 1912 m. apsigyveno *La Ruche*.

Pirmaisiais gyvenimo Paryžiuje metais jis buvo sužavėtas šio miesto kultūriniu ir meniniu gyvenimu, sukrėstas muziejuose ir galerijose patirtų išpūdžių ir išgyvenimų, netikėtai atsivėrusios kūrybinės laisvės. Tuomet jis artimiausiai bendravo su Vilniaus piešimo mokyklos auklėtiniais, dirbo įvairius darbus ir kartu daug tapė, siekdamas tabulėti. „Michaelis Kikoine'as, kaip Krémègne'as ir Soutine'as, – raše Jeanas Cassou, – atvyko iš Lietuvos, atsinešdamas tokį pat nenumaldomą kūrybinį polėkį. Rytų Europos žydai Paryžiuje prieš Pirmąjį pasaulinį karą išliejo savo jausmus ir paliko

įnašą į *l' école de Paris*. Šis įnašas yra išskirtinės svarbos reiškinys. Visi daug kalba apie jį. Tuo didžiuojamasi ir visiskai pagrįstai, nes ši mokykla yra prancūziškojo humanizmo pasididžiavimas ir vienas šlovingiausių jo pasiekimų.“¹

Paryžiuje Kikoine'as kartu su Vilniaus piešimo mokyklos auklėtiniais lankė F. Cormono studiją Nacionalinėje dailiųjų menų mokykloje. Jo gyvenimo būdas pirmaisiais gyvenimo Paryžiuje metais niekuo nesiskyrė nuo daugelio kitų iš Lietuvos į Paryžių atvykusių žydų emigrantų, kurie, siekdami išgyventi glaudėsi vienas prie kito ir ėmėsi įvairiausių nekvalifikuotų darbų. „Atvykęs į Paryžių 1912 m., – prisimena jis, – aš su Soutine'u ir Modiglianiu dirbdavau išnuomotame kambaryje Clamart. Vienas mūsų kaskart paaukodavo kelis nupieštus paveikslus tam, kad pasiūlytų juos paveikslų pirkliui, o pinigus mes pasidalydavome.“² Iš tikrųjų Soutine'as, Krémègne'as, Indenbaumas, Modiglianis, Foujita buvo artimi jo draugai, su kuriais dailininkas jaunystėje kartu studijavo didžiųjų praeities meistrų kūrinius, tapė Paryžiaus priemiesčių gyventojus, jų kasdienio gyvenimo scenas, užmiesčio motyvus. Apie savo ankstyvąjį gyvenimą Paryžiuje dailininkas sakė: „Mes sunkiai vargome penkiolika metų, norėdami parduoti savo paveikslus. Kartais sėdėdavome kavinėse po dvylika valandų, laukdami, kol kas nors paskolins mums nors kiek pinigų. Tuomet mūsų vėliava buvo 'Menas', o susižavėjimo objektas – Gustavas Courbet.“³

Stebint dailininko ankstyvojo laikotarpio paveikslus į akis krinta puikus

koloritas. Juose jaučiama C. Pissarro, A. Renoiro ir M. Utrillo tapybos manieros įtaka, ji akivaizdi šilto rusvo kolorito drobėje *Apsnigtas La Ruche* (1913), t.p. – *Clamart peizažas* (1914), *Kaimelis* (1915). Ankstyvuosiuose jo paveiksluose žavi jautrių potėpių ir faktūrų derinys, kruopščiai tapytos šilto kolorito lokalinės spalvinės zonos, kurios rodė jo jautrumą spalvai.

Prasidėjęs Pirmajam pasauliniam karui Kikoine'as, kaip ir daugelis *La Ruche* dailininkų emigrantų, užsirašė savanoriu į pagalbinių kariuomenę, kasė tranšėjas apsiaustame Paryžiuje. Po demobilizacijos vedė tautietę Rosą Bunimovitz. Modiglianis supažindino Kikoine'ą su L. Zborovskiu ir kitais paveikslų pirkliais, kurie padėjo jam išbristi iš skurdo. 1918 m. mecenato L. Zborovskio remiamas su draugais išvyko į pirmuosius plenerus Pietų Prancūzijoje, kur Cagnes-sur-Mer ir Céret tapė kupinus skaisčios pietų saulės peizažus. Šios išvykos padarė didelę įtaką jo spalvos ir formos sampratai, padėjo išsivaduoti iš senos akademinės tradicijos rėmų.

Kikoine'as buvo įvairiapusio talento tapytojas, jį, kaip ir kitus litvakų dailininkus, veikė įvairios įtakos. Pasak dailininko: „Yra tūkstančiai įvairių būdų kalbėti apie meną, tačiau dailininkas turi pasirinkti vienintelį savąjį, kuris jį persmelkia... Menas reiškiasi tūkstančiais veidų ir tarp visų šių polėkių, kuriuos jis nori paversti abstrakčiais ar figūratyviais, jis turi analizuoti ir transformuoti gamtos formas arba rūpestingai peržiūrėti savo požvilgį ir jausmus. Surasti jautrų santykį tarp požvilgio ir

objekto yra tikras realizmas mene ir kūrybos laisvės prielaida.“⁴⁴ Kikoine'as patyrė daug stilistinių metamorfozių, kūryboje pasitelkdavo įvairias, dažnai mišrias, net koliažo, technikas.

Įvairiais Kikoine'o kūrybinės raidos laikotarpiais jo estetiniai idealai ir meniniai prioritetai keitėsi. Šie pokyčiai tiesiogiai siejosi su konkrečiais kompozicijos, kolorito, meninės raiškos priemonių ir kitais uždaviniais. Tapytojas buvo imlus išorės įtakoms, jį ankstyvuojau kūrybos laikotarpiu veikė įvairūs dailininkai: G. Courbet, J. S. Chardin, C. Pissarro, A. Renoiras, P. Cézanne'as, Ch. Soutine'as ir kiti meistrai, formavę jo tapybos stilių. Kikoine'as, kaip ir Soutine'as, pirmaisiais gyvenimo Prancūzijoje metais patyrė stiprią P. Cézanne'o įtaką. Bet jeigu Ch. Soutine'o drobėse iš P. Cézanne'o perimtos natūralios gamtos schematiško traktavimo tapybos tendencijos buvo drastiškai, dažnai net groteskiškai, deformuojamos, tai Kikoine'o drobėse jos skleidėsi natūraliai kartu su jausmingą dailininko prigimtį veikusiomis impresionizmo ir ekspresionizmo įtakomis. Kita vertus, ankstyvojo jo kūrybos laikotarpio drobėse ryškus lyriškas ir intuityvus tikrovės suvokimas (*Naujasis tiltas*, 1918, *Peizažas su įtvirtinimais*, 1918–1920).

Ilgainiui Kikoine'as suformavo savitą stilių, kuriame įvairių moderniosios dailės kryptių patirtis susipynė su vaikystės kraštovaizdžiais bei litvakų kasdienio gyvenimo vaizdiniais. Kikoine'as buvo vienas pirmųjų (greta M. Chagallo, E. Mané-Katzo, N. Aronsono, L. Kenigo, I. Lichtensteino ir L. Indelbaumo) žydu kilmės dailininkų, kuris suvokė ir nuolat

kalbėjo apie būtinybę kurti modernią profesionalią žydų dailę. „Kadangi mes, žydai, esame kitokie, neturime tokių tapybos tradicijų, kaip italai, ispanai arba prancūzai, – teigė Kikoine’as, – mes turime asimiliuoti, įsisavinti jas (tradicijas – A. A.) su mums būdingu vienuodu požiūriu.“⁵ Angažavimasis žydų kultūros ir meno tradicijų plėtotei, sentimentalus santykis su vaikystės įvaizdžių pasauliu ir nostalgiskas lyrizmas – ryškiausi dailininko kūrybos bruožai.

Kikoine’as labai rimtai žiūrėjo į savo amatą ir kūrybos procesą. Jo apmąstymuose apie meną ir meninės kūrybos proceso subtilybes galime rasti minčių apie klasikinės dailės motyvus, modernistines kūrybos nuostatas. Pažymėsime, kad Kikoine’o samprotavimuose apie dailę jaučiama didingo, išbaigto formos požiūriu, tobulo klasikinio meno ilgesys. Dailininkas daug kalba apie kompozicijos subtilybių, tapybos gramatikos, plastinių meninės raiškos priemonių, lokalinės spalvos galimybių suvokimo svarbą. Kartu jo požiūriuose ryškėja ir atsirbojimas nuo klasikinio meno koncepcijos. Jis atvirai atmeta klasikinės estetikos diegtus požiūrius, teigdamas, kad meninės kūrybos procese remtis senaisiais metodais yra tas pats, „kaip statyti namą pradendant iš kito galo“. Dailininkas yra ekspresyvos meninės kūrybos koncepcijos šalininkas, teigiantis, kad tikroji kūryba prasideda nuo autentiškos emocijų išraiškos. „Nelengva, – prisipažįsta Kikoine’as, – kalbėti apie savo kūrybą, nuolatos ieškoti postūmių darbui. Reikia surasti išeities tašką, kadangi yra daugybė kampu, po-

zų, regėjimo taškų. Paskui prasideda tai, kas sudėtingiausia, – surasti savyje geriausią meninės raiškos būdą. Aš dirbu aistringai, dirbu daug, tai yra mano vienintelė palaima.“⁶

Dailininko pasaulėžvalga savo panteistinėmis nuostatomis yra artima visa aprėpiančios gamtos grožį aukštinančiam daoistiniam universalizmui. Pagarbus žavėjimasis natūralios gamtos grožiu, besikeičiančiais metų laikais, skaisčiomis rudens spalvomis iš dalies paaiškina, kodėl Kikoine’ą traukia egzotiškų kraštų dailė, kurioje jaučiamas itin glaudus žmogaus ir jį supančios gamtos ryšys. „Kikoine’o kūryboje, – rašė Arielis Kyrou, – kultūra niekuomet nenutraukia ryšių su gamta. Tapytojui svetimas suskaldytas karteziškas pasaulis. Jis suranda pirmąsias požiūrių, papuasus, Amazonės indėnus.“⁷ Jam svetimas prancūziškas racionalizmas. Tai emocionalus intuityvus prigimties kūrėjas, kuris įdėmiai žvelgia į mus supantį gamtos ir kasdienybės pasaulį ir siurbia į save jo spalvas, garsus. „Paveikslas, – rašė laiške sūnui, – man yra visata, turiu galvoje, kad tai, ką tapau, man nėra atskiras išplėstas iš gamtos fragmentas.“⁸

Kalbant apie Kikoine’o kūrybą, šio intymaus santykio su gamta nevertėtų sureikšminti, nes dailininkas ypatingą dėmesį teikė ir formaliems plastiniams tapybos aspektams. Muziejinės studijos, susižavėjimas impresionistų, postimpresionistų, o ypač P. Cézanne’o kūryba, paveikė jo tapybos stilių. Iš čia kyla išskirtinis jo dėmesys koloritui, spalvai, kompozicinei paveikslo konstrukcijai, kruopščiai ištaipytiems lokalių spalvų

santykiams, vaizdinių impresionistiniam efemeriškumui.

Lyginant su spinduliuojančiu galin-gos prigimtinės energijos ir tragiško pe-simizmo šaukliu Soutine' u, Kikoine' as yra gyvenimu besidžiaugiantis, jam svarbiausia – šios būties akimirkos, savo emocinio santykio su meninės kontem-pliacijos objektu atskleidimas. „Pirmoji ir svarbiausia dailininko savybė, – aiškina jis, – sukresti. Glamonėdami prisilietimu mes surandame išraišką, kuri sujaudina. Tam parankus yra darbas atsitraukus nuo drobės; daug geriau, kai kuriamas paveikslas yra toliau, o ne arčiau tapy-tojo, tačiau taip pat reikia susikurti kon-cepciją, visatą savyje, kurią paskui reikia perteikti tapinyje plastinėmis meninės raiškos priemonėmis. Mano požiūriu, lo-kalinis tonas yra būtinas norint sukurti klasikinių kūrinių.“⁹ Kikoine' as savo drobė-se dramatiškai nedeformuoja objektų, nesiekia hiperbolizuotai išreikšti skaus-mo, nevilties. Jo pasaulio vizija harmo-ningesnė, drobėse mažiau įtampos, eg-zaltacijos, kūrybinės nuostatos įvairesnės ir žaismingesnės. „Kitaip, nei Soutine' as, – rašė Jeanine Varnod, – kuris savo kū-riniuose atspindėjo skurdą, vargą ir bai-mę, Kikoine' as išreiškė natūralų laimės jausmą, meilę gyvenimui ir savo prigim-ties švelnumą. Jis surado dvasinę pu-siausvyrą, kopijuodamas Luvre ir Liuk-semburgo muziejuje Delacroix, Chardi-ną, Rembrandtą, Courbet, Cézanne' ą ir impresionistus. Kikoine' o realizmas dau-giau žavus nei liūdnas, nerimastingas. Jo portretuose vaikų ir paauglių smagu-riautojų lūpos, žydintys skruostai, rožių puokštės, jausmingi peizažai atspindi

įvairias impresionistines, fovistines ir ekspresionistines tendencijas, žavinčias prancūzų kolekcionierius.“¹⁰

Kikoine' o kūriniuose, lyginant su Soutine' u, jaučiamas stipresnis potraukis litvakiškiems motyvams, juose ryškesnė žydu misticismo įtaka; dailininkas sukū-rė daug poetiškų paveikslų litvakų kas-dienio gyvenimo temomis. Jį veikė iš Rytų Europos kilusių dailininkų ir *La Ruche* aplinkoje vis ryškiau besisklei-džiančios savito profesionalaus žydu meno ištakų ir jų sklaidos tendencijos. Dailininkas, veikiamas tautiškai anga-žuotų žydu dailininkų, impulsų kūrybai ieškojo ne tik moderniojoje prancūzų dailėje, bet ir senovės Artimųjų Rytų se-mitiškų civilizacijų kultūros tradicijose bei iš vaikystės prisiminimų išplauku-siuose litvakų kasdienio gyvenimo vaiz-duose. Tapytoją domina ne sudėtingos situacijos, o pilka žmogų supančio pa-saulio kasdienybė.

Kikoine' as daugiausia pasiekė peiza-žinės tapybos, portreto ir natiurmorto srityse. Bet ryškiausi yra jo peizažai, ku-riuose vyrauja Lietuvos ir Gudijos kraš-tovaizdžiui būdinga intensyvi žalia spal-va. Jaunystėje patirta Cézanne' o įtaka akivaizdi jo vėliau tapytuose peizažuo-se ir ypač natiurmortuose, kuriuose ste-bime tvarkos ir aiškaus paveikslų erdvių struktūravimo principus. N. Arbit Blatas prisiminimuose apie Kikoine' ą atkreipia dėmesį į Lietuvos kraštovaizdžio įtaką jo pasaulėjautai, kūrybai, koloritui, įvaiz-džių sistemai. „Vis dėlto tai, ką tikrai jau-čiame jo tapyboje, pirmiausia yra atspau-das gyvenimo Vilniuje ir žydiško išsila-vinimo. Tai, visų pirma, regime jo juodų

ir baltų spalvų grafinėje pasaulio vizijoje, prisiminimuose, įkyriai persekiojančiuose veiduose žmonių, kurie studijuoja Talmudą ir visuomet išblyškę.¹¹

Apie 1920 m. Kikoine'as susižavi natiurmortais, kurių tapo daug ir įvairių. Tuomet sukuriama vieni geriausių šio žanro darbų: *Natiurmortas su smuiku* (1920) ir *Natiurmortas su vaisiais ir peiliu*. Juose į akis krinta platus potėpis, sodrios, tačiau neturinčios Soutine'o darbams būdingo žerėjimo ir muzikalaus skambėjimo, spalvos. Koloritu dailininko natiurmortai artimi Pierre'o Bonnardo, Edouardo Vuillardo drobėms. Nors paveikslai subtilaus kolorito ir nutapyti meistriškai, jie perkrauti nereikalingomis detalėmis.

Trečiajame dešimtmetyje Kikoine'as sukuria išpūdingus portretus: *Raudonai apsirengusi moteris* (1920), *Jauna moteris raudoname krėsle* (1925–1928), *Jacques* (sūnaus) *portretas* (1928), kuriuose jaučiama Soutine'o įtaka. Tačiau juose mažiau deformacijos pėdsakų, o vyraujančios rusvai rudos spalvos labiau prislopintos. Tuomet dailininkas sukuria ir poetiškus impresionistinio žaismingumo prisodrintus darbus, pavyzdžiui, 1920 m. akvarele ir plunksna sukurtas dailininko *Autoportretas*. Čia daug skaidrios spalvos, lengva spontaniška tapymo maniera.

Be natiurmortų, portretų ir aktų Kikoine'as nuo 1920 m. visą dešimtmetį kuria intensyvia žaluma alsuojančius ramybės prisodrintus peizažus, kurie liudija apie nuoseklų jo išsivadavimą iš Cezanne'o ir Soutine'o įtakos ir individualaus, savito, minkštą dailininko charakterį atitinkančio stiliaus formavimą

si. Vieni įdomiausių šio laikotarpio kūrinijų yra ekspresyvios kompozicijos švelnių gelsvai rudų atspalvių *Alėjos medžiai* (1920), *Burgundijos malūnas* (1922), *Clamart peizažas* (1922–1925). Juose atsiranda ypatingas piešinio ir formos minkštumas, vaizdinių efemeriškumas, liudijantis apie impresionistinės estetikos įtakos augimą.

1924 m. Kikoine'ui ir jo žmonai suteikiama Prancūzijos pilietybė. Taigi šeimos gyvenimas tampa pastovesnis. Netrukus prasideda naujas subrendusio dailininko kūrybos laikotarpis. Sukuriama formos požiūriu vientisi kūriniai, kurie dvelkia ypatinga rimtimi ir harmonija. Iš jų išskirtinas *Issy les Moulinaux* (1925), kuriame vyrauja E. Nolde's ir Augusto Macke drobėms būdingas džiaugsmingų gelsvai rausvų spalvų pasaulis. Dailininkas, sukūręs savo stilių, tapo šviesos ir džiaugsmingumo kupinus paveikslus, kuriuose į antrą planą patenka ankstyvosioms drobėms būdingas pasaulio suvokimo tragizmas. Jis tarsi mėgaujasi žaismingos spontaniškos tapybos manieros teikiamais privalumais. Jo stilistinius tapybos pokyčius pastebi galerijų savininkai, kurie vis dažniau dailininkui atveria savo sales. Apie augantį tarptautinį dailininko pripažinimą liudija 1925 m. surengta paroda prestižinėje Niujorko Brummer galerijoje.

Priminsime, kad Kikoine'as *Avilyje* gyveno labai ilgai – nuo 1912 iki 1926 m., nes skurdas ir sunkus kelias į pripažinimą neleido jam nuomoti geresnių dirbtuvių. Dabar atsivėrė naujos gyvenimo ir kūrybos galimybės, jis pradėjo daugiau keliauti, laisvai rinktis plenerų vietas.

1926 m. amerikiečių tapytojas sinchronizmo šalininkas Morganas Russelas pakvietė Kikoine'ą į Burgundiją, kur dailininkas vaizdingoje vietovėje nusipirko nedidelį namelį; jame gyvendamas dailininkas nutapė daug apylinkės žmonių, vaizdingų peizažų. Burgundijos gamtos grožio įkvėptų peizažų serijoje atsirado dar daugiau šviesių spalvų, kurios liudijo apie harmoningesnį dailininko santykį su jį supančiu pasauliu.

Materialinės padėties pagerėjimas pagaliau leido dailininkui persikelti į geresnį butą su erdvia dirbtuve. 1927 m., kai Kikoine'as tapo žinomu ir gerai perkamu dailininku, šeima išsinuomojo naują erdvų butą su didžiule dirbtuve *rue Gentilly*. Ir vėliau, augant pripažinimui, vis dažniau įvairiose galerijose eksponuojami dailininko darbai. Tai leido jam dažnai keisti gyvenamąją vietą, rinktis vis erdvesnes dirbtuves. 1928 m. Kikoine'as išsiuntė savo paveikslus į retrospektyvią prancūzų moderniosios dailės parodą *L'art moderne francais (Prancūzų modernus menas)* Maskvoje. Tačiau kelionės į Maskvą dailininkas atsisakė, nes su Soutine'u tuo metu vyko tapyti į Cėret.

1930 m. išryškėjo naujas dailininko kūrybinio pakilimo laikotarpis, kuriam būdingas ypatingas tapymo manieros jautrumas ir subtilus kolorito jausmas. Tuomet aliejumi jis nutapė vieną gražiausių jautrių žalių tonų peizažą *Priemiesčio gatvė* (1930). Tuo metu Kikoine'as tapė daug įvairių tiek tamsių, tiek šviesių tonų *nu*, iš kurių reikėtų išskirti *nu* nutapytą aliejumi *Gulinti moteris* (1930) ir tuo pačiu pavadinimu pastelę, sukurtą laisva spontaniška maniera. Dailininko

talento augimas buvo pastebėtas, ir 1930 m. jo drobės jau pirko ne tik garsios Paryžiaus galerijos, bet ir Filadelfijos bei Maskvos muziejai. 1933 m. jis dalyvavo didžiulėje parodoje *Coloboration* Bernheim'o galerijoje. Tuomet dailininkas jau ilgam įsikūrė dirbtuvėje netoli Montparnaso, kur tapė iki gyvenimo pabaigos.

Apie 1935–1938 metus Kikoine'as vis dažniau pasitelkia akvarelės ir guašo teikiamas galimybes, t.y. tas technikas, kurios padėjo atsiskleisti jo žaismingam improvizacijos talentui. Šiomis technikomis sukurti paveikslai, pavyzdžiui, guašu nutapytas *Namas, vadinamas pilimi* (1935) bei mišria akvarelės ir guašo technika *Kelias į kalnėn į pilies sodą* (1938) atskleidžia jį kaip jautrų poetišką kūrėją.

Karo ir pokario metais, skausmingai išgyvendamas dėl žydų tautą ištikusios Katastrofos ir daugelio artimų žmonių netekties, jis ilgam užsisklendė, mažai bendravo su pasauliu. Kūrybinį pakilimą dabar keitė ilgos pauzės, pasitraukimas iš aktyvaus Paryžiaus dailės gyvenimo. 1950 m. pirmoji kelionė į Izraelį paliko dailininkui neišdildomą įspūdį ir paskatino vėl grįžti prie žydų kultūros tradicijų. Pokario metais Kikoine'o stilius keitėsi, – jis nevengė eksperimentavimo, jo tapymo maniera darėsi laisvesnė, išryškėjo spontaniškas piešinys (*Medžioklės natūrmortas*, 1952). Paskutinis jo kūrybinio pakilimo laikotarpis po ilgos pauzės žymimas septintojo dešimtmečio pradžia, kuomet gyvenimo saulėlydyje jis vėl atsigręžė į blankios kasdienybės poetiką. Tuomet atsirado žaismingi tikro meistro rankos sukurti kūriniai, iš kurių pirmiausia reikėtų išskirti darbą *Moteris*

ir vaikas (1962). Apie 60-sius metus Kikoine'as savo kūrinuose pradėjo naudoti koliažo techniką su amžiaus pradžios kubizmo tapybai būdingais elementais. Šio laikotarpio paveikslai išsiskiria puikiu kompozicijos jausmu (*Pianistas*, 1960). Paskutiniaisiais gyvenimo metais, vis dažniau pasitelkdamas akvarelės ir guašo technikas, jis kūrė žaismingus darbus, kuriuose labai ryškus spontaniškumas ir improvizacinis pradai.

Nepaisant to, kad vienas reikšmingiausių praslinkusio amžiaus Vakarų modernistinės dailės sąjūdžių *l' école de Paris* įgavo konkretaus miesto – Paryžiaus – vardą, daugelis iškiliausių jo atstovų buvo žydų kilmės iševiai iš įvairių Europos pakraščių. Būtent litvakai, kurių branduolį sudarė talentingi įvairių Vilniaus, Kauno ir Vitebsko dailės mokyklų auklėtiniai, suformavo savitam *école juive* meniniam reiškiniui atsirasti būtiną kritinę masę. Pagrindinis Kikoine'o ir kitų Soutine'o rato iš Vilniaus piešimo mokyklos atvykusių litvakų

dailininkų nuopelnas – savitos žydų tragiškos pasaulėjautos, misticizmo, simbolikos elementų įjungimas į modernistinę Vakarų dailės tradiciją, kurioje šis litvakiškas substratas tapo neatskiriama jos dalimi. Kartu iš Lietuvos atvykę dailininkai *atsineša savo unikalią patirtį, savitą spalvos, formos jausmą, išplečia ir praturtina stilistinę prancūzų dailės panoramą, įneša į ją daug naujų dramatiškų ir tragiškų, ankstesnei prancūzų dailės tradicijai nebūdingų, motyvų.*

Nuo litvakų įsiliejimo į *l' école de Paris* sąjūdį jų kūryboje reikėsi akivaizdus dvilypumas. Litvakai, nors ir skirtingos intelektualinės, emocinės, gyvenimo patirties, išsaugojo savo kūryboje sąsajas su juos pagimdžiusia kultūros tradicija, suartinta su prancūzų modernistinės dailės tendencijomis. Kikoine'as, Chagallas, Soutine'as, Bando, Segallas, Indenbaumas, Lipchitzas pažvelgė į savo litvakišką kultūros tradiciją iš vidaus, išplėtė jos ribas ir suteikė jai universalų turinį.

Literatūra ir nuorodos

- ¹ Jean Cassou. Kikoine. // *Hommage à Kikoine 2 octobre–20 octobre 1973*. Galerie de Paris, 1973, p. 3.
- ² *Kikoine*. Éd. de l'Albaron-Présence du Livre. – Paris, 1992, p. 140.
- ³ Ten pat, p. 142.
- ⁴ Ten pat, p. 140.
- ⁵ Ten pat, p. 143.
- ⁶ Ten pat, p. 137.

- ⁷ Ten pat, p. 22.
- ⁸ Parinaud André. Kikoine. // *Hommage à Kikoine*, Paris, 1973, p. 11.
- ⁹ Ten pat, 138.
- ¹⁰ *Kikoine*. Éd. de l'Albaron-Présence du Livre. – Paris, 1992, p. 66.
- ¹¹ A. Blatas. Montparnasse capitale de la Lithuanie des Arts. // *Kikoine*. Éd. de l'Albaron-Présence du Livre, – Paris, 1992, p. 33–54.